

La Cambre: een erfgoed dat door de eeuwen heen opnieuw werd uitgevonden

Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de École Nationale Supérieure des Arts Visuels de La Cambre onthult de site van de voormalige abdij van La Cambre zich als een plek waar negen eeuwen geschiedenis, architecturale veranderingen en opeenvolgende heruitvindingen samenkomen. Vandaag verbonden met ENSAV La Cambre draagt dit uitzonderlijke erfgoed nog steeds de sporen van de gemeenschappen, instellingen en machthebbers die het doorheen de tijd hebben gevormd.

De abdij van La Cambre werd in 1197 gesticht door Gisèle, een dame uit de Brusselse adel die religieuze was geworden, met de steun van hertog Hendrik I van Brabant. Ze was aanvankelijk een cisterciënzerinnenklooster gevestigd op een domein ten zuidoosten van Brussel. Gedurende bijna vier eeuwen, tot het einde van de 16e eeuw, behoorde de abdij toe aan de cisterciënzerinnen, die een uitgebreid kloostercomplex ontwikkelden rond de kerk, de kloostergebouwen en de landbouwgronden. De gemeenschap kende een periode van bloei, die werd onderbroken door de religieuze conflicten die in de 16e eeuw de Zuidelijke Nederlanden teisterden.

De abdijkerk, het spirituele hart van het domein, bewaart de verschillende fasen van deze geschiedenis. Oorspronkelijk gebouwd in de 13e eeuw, werd ze geleidelijk aangepast volgens de liturgische behoeften en de artistieke ontwikkelingen van haar tijd. Na de verwoestingen als gevolg van de godsdienstoorlogen (1578) ondernam de abdij, die nog steeds eigendom was van de cisterciënzergemeenschap, een eerste belangrijke wederopbouw. Tussen het einde van de 16e eeuw en de 17e eeuw werden de gebouwen heropgericht en aangepast om een stabiel kloosterleven opnieuw mogelijk te maken.

In de 18e eeuw kende de abdij onder impuls van opeenvolgende abdisen een ingrijpende modernisering, beïnvloed door de Franse cultuur. Van 1712 tot 1794, terwijl het domein nog steeds toebehoorde aan de zusters van La Cambre, werd het geheel heringericht: de tuinen werden opnieuw ontworpen, de zichtassen werden benadrukt en de representatieve ruimtes werden uitgebreid. De wandeling van de abdisen, de erekoer, de stallen en de schuren van de oostelijke binnenplaats getuigen van de ambitie om de abdij om te vormen tot een harmonieus domein dat tegelijk spiritueel, residentieel en agrarisch was.

De tuinen werden toen een essentieel onderdeel van de samenstelling van de site. Ontworpen als een architecturale voortzetting van de abdij structureren ze de uitzichten, organiseren ze de circulatie en dragen ze bij tot de landschappelijke identiteit van de plek. De erekoer en de dienstgebouwen van de oostelijke binnenplaats herinneren eveneens aan de economische en administratieve dimensie van een groot monastiek domein.

De Franse Revolutie bracht dit evenwicht definitief aan het wankelen. In 1796 werd de religieuze gemeenschap ontbonden en werd de abdij door de revolutionaire autoriteiten in beslag genomen. Het domein, dat sinds zijn ontstaan eigendom was geweest van de cisterciënzerinnen, kwam onder openbaar beheer en kreeg nieuwe functies. In 1810 werd de site onder het Napoleontische regime een bedelaarsdepot, een functie die ze behield tot 1870, tijdens de eerste decennia van het onafhankelijke België. De voormalige abdij werd voortaan door de staat gebruikt voor doeleinden van hulpverlening en sociale controle.

Vanaf 1874 huisvestte het voormalige abdijsdomein de Koninklijke Militaire School, die er haar eerste gebouwen betrok tot 1908. De site, inmiddels eigendom van de Belgische staat, zette haar transformatie tot institutionele plek verder. Deze militaire bezetting vormde een nieuwe fase in de geschiedenis van het domein, dat voortaan verbonden was met de opleiding van de kaders van het Belgische leger.

Tegelijkertijd ondergingen de omgeving van de abdij ingrijpende veranderingen: tussen 1871 en 1910 veranderde de geleidelijke verstedelijking van het zuidoosten van Brussel het landelijke landschap dat vroeger het klooster omringde. De aanleg van wegen en nieuwe wijken rond de Louizalaan plaatste La Cambre voortaan binnen de zich uitbreidende stad.

Na het vertrek van de Koninklijke Militaire School werden de gebouwen geleidelijk gebruikt door diensten die verband hielden met militaire cartografie. De site werd onder meer een vestigingsplaats van het Krijgsdepot (*Dépôt de la Guerre*) en later van het Militair Cartografisch Instituut, instellingen die verantwoordelijk waren voor de productie, bewaring en actualisering van kaarten die nodig waren voor de kennis van het grondgebied en de behoeften van Defensie. Deze instellingen, erfgenamen van de Belgische militaire cartografische traditie, gingen vooraf aan de oprichting van het Nationaal Geografisch Instituut (NGI) in 1976. Hun aanwezigheid droeg ertoe bij dat La Cambre duurzaam werd verbonden met de geschiedenis van openbare instellingen die zich bezighouden met de voorstelling van het grondgebied.

Aan het begin van de 20e eeuw werd de erfgoed- en landschappelijke waarde van de voormalige abdij geleidelijk erkend. Hoewel de site onder militair beheer bleef, werden belangrijke restauratiecampagnes uitgevoerd om de gebouwen, de tuinen en de opmerkelijke elementen van dit historische geheel te bewaren. Deze ingrepen, met aandacht voor de verschillende historische lagen van de plek, maakten het mogelijk een uitzonderlijk erfgoed door te geven aan toekomstige generaties.

In 1927 betekende de oprichting van het Hoger Instituut voor Sierkunsten door Henry van de Velde, gesteund door minister van Kunsten en Letteren Camille Huysmans, een nieuwe beslissende fase. Gevestigd in de gebouwen van de voormalige abdij sloot deze school aan bij de Europese beweging van artistieke en pedagogische avant-gardes tijdens het interbellum. Onder leiding van Henry

van de Velde verdedigde ze een vernieuwende visie op creatie, gebaseerd op uitwisselingen tussen disciplines, in dialoog met de onderzoeken die toen ook het Bauhaus bezielde. Sinds een eeuw verankert de École Nationale Supérieure des Arts Visuels de La Cambre (haar huidige benaming) haar pedagogische project in de levende geschiedenis van deze plek.

Het project “Campus des Arts à La Cambre” zet deze geschiedenis vandaag verder door een nieuwe ambitie te formuleren: de rijkdom van het erfgoed van de site bewaren en tegelijk aanpassen aan de behoeften van een hedendaagse kunstschool. Sinds de eerste regeringsbeslissingen in 2018 tot de effectieve eigendomsoverdracht in 2021 werden de gebouwen van de Abdij van La Cambre immers overgedragen van het (federale) Ministerie van Defensie aan het Ministerie van de Franse Gemeenschap, met als bestemming de herontwikkeling van de kunstschool op één enkele, gerenoveerde en geïntegreerde site. Op basis van een masterplan dat in 2024 werd opgeleverd en de bevestiging van gemengde financieringen door de Europese Commissie en de Fédération Wallonie-Bruxelles, zou de architectuuropdracht voor de renovatie en de dynamisering van het geheel aan het begin van de herfst van 2026 worden gelanceerd. Door restauratie, de opwaardering van bestaande ruimtes en de verbetering van de onthaalvoorwaarden zet dit project de dialoog voort tussen erfgoed en creatie die La Cambre al negen eeuwen kenmerkt.

Van de cisterciënzerabdij die in 1197 werd gesticht tot de artistieke campus van de 21e eeuw van een school met Europese uitstraling: La Cambre blijft een plek in voortdurende verandering, gevormd door al wie haar heeft bewoond, onderhouden en opnieuw uitgevonden.